

УДК 005.332.4:631.11:005.591.6

Чіков І.А.

аспірант,

Вінницький національний аграрний університет

ФАКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АПК НА ОСНОВІ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

У статті досліджено фактори підвищення конкурентоспроможності, інноваційного розвитку та умов інноваційної активності підприємств АПК. Особлива увага сконцентрована на необхідності розроблення та реалізації інноваційної стратегії на підприємствах АПК з метою підвищення ефективності їх функціонування. Проведено аналіз наявних понять «конкурентоспроможність» та «інновація». Наведено низку факторів підвищення конкурентоспроможності підприємств АПК, проаналізовано їхній вплив на формування конкурентоспроможності підприємства та активізацію інноваційного процесу підприємств АПК. Доведено вплив інновацій на підвищення конкурентоспроможності підприємств АПК.

Ключові слова: конкурентоспроможність підприємства, конкурентоспроможність продукції, інновація, інноваційні перетворення, підприємства АПК, фактори.

Вступ. Актуальною проблемою економічного зростання з урахуванням вектору інноваційних перетворень світової господарської системи є інноваційний шлях розвитку підприємств АПК. Підприємство є основною ланкою економіки, а також рушійною силою створення необхідної суспільству продукції та надання послуг. Швидка динаміка змін в технології виробництва, управлінні та організації підприємством приводить до загострення конкурентної боротьби, в якій більш ефективними та успішними стають підприємства, що спрямовують значні ресурси на створення різноманітних інновацій, приділяють достатньо часу інноваційній діяльності.

Сучасна боротьба за місце на ринку стає напруженою та жорсткішою за рахунок розвитку інноваційної

діяльності, а також в результаті інноваційного вдосконалення виробництва та появи нових товарів і послуг. Водночас наявні теоретичні підходи та інструменти щодо реалізації інновацій та здатності їх активізації не завжди відповідають очікуваним результатам.

Аналіз останніх наукових досліджень. Основні теоретичні положення, пов'язані з розкриттям сутності та змісту інновацій, інноваційних процесів та інноваційної діяльності в сільськогосподарських підприємствах досліджувалися в працях В.Г. Андрійчука, В.І. Благодатного, В.О. Василенка, О.В. Гончаренко, О.І. Дація, В.О. Заготова, М.В. Зубця, С.М. Ілляшенка, М.Ф. Кропивка, Л.І. Курило, П.М. Макаренка, М.Й. Маліка, Л.І. Михайлової, Ю.Н. Новікова, В.І. Осипова, І.А. Павленка, В.О. Шевчука, О.Г. Шпикуляк та

інших науковців. Питання конкурентоспроможності досліджували такі вчені, як О.О. Адлер, В.В. Адамик, Г.Л. Вербицька, О.Г. Нефедова, Н.С. Струк, Н.П. Тарнавська.

Зі зміною економічних умов, що відбуваються останнім часом, питання впровадження інновацій задля підвищення конкурентоспроможності залишається актуальним.

Мета статті полягає в дослідженні факторів підвищення конкурентоспроможності, інноваційного розвитку та умов інноваційної активності підприємств АПК.

Викладення основного матеріалу. З метою визначення чинників, які впливають на підвищення конкурентоспроможності, розглянемо спочатку сутність поняття конкурентоспроможності як економічної та управлінської категорії, а також поняття «інновація».

Все частіше науковці проводять паралелі між поняттями конкурентоспроможності продукції та конкурентоспроможності підприємства. Різні автори розглядають поняття «конкурентоспроможність підприємства» або у взаємозв'язку з поняттям «конкурентоспроможність продукції», або без такої залежності.

Згідно з В.А. Павловою, поняття конкурентоспроможності підприємства та продукції слід поєднувати. Конкурентоспроможність слід розуміти як здатність підприємства впливати на ринкову ситуацію у власних інтересах та спроможність виготовляти продукцію, яка задовольняє вимоги споживача за відносно невисокого рівня витрат [1, с. 213].

Як зазначено вище, є автори, котрі розглядають поняття «конкурентоспроможність підприємства» без взаємозв'язку з поняттям «конкурентоспроможність продукції».

Конкурентоспроможність фірми, як стверджують вітчизняні вчені А.С. Афонін, С.В. Білоусова, К. Мільські, – це спроможність та поведінка фірми, які забезпечують їй тривалий час добиватися власних цілей та успішно виступати на ринку разом з іншими присутніми там суб'єктами [2, с. 180].

В.В. Адамик та Г.Л. Вербицька стверджують, що конкурентоспроможність підприємства – це відносне поняття, яке відображає відмінність процесу розвитку цього підприємства від конкурента як за ступенем задоволення його продукцією суспільних потреб, так і за ефективністю комерційної діяльності [3, с. 75].

Виходячи із твердження Н.С. Струк, під конкурентоспроможністю фірми розуміємо реальну та потенційну здатність компанії проектувати, виготовляти та збувати товари. Предметом детальної важливості й аналізу повинна бути номенклатура продукції, яку випускає підприємство [4, с. 91]. Таке трактування конкурентоспроможності означає, що конкурентоспроможність продукції є складовою конкурентоспроможності підприємства.

Конкурентоспроможність підприємства визначається конкурентоспроможністю товарів та послуг, які воно пропонує на споживчому ринку, відповідно, сукупністю споживчих властивостей товарів, які забез-

печують його здатність конкурувати з аналогами на конкретному ринку в певний період часу [5, с. 84].

Виходячи з вищезазначеного, вважаємо, що конкурентоспроможність як комплексну категорію слід трактувати як здатність підприємства та його продукції протягом тривалого часу вдало виконувати свої функції на ринку та домінувати в окремих або усіх площинах своєї діяльності над конкурентами.

Конкурентоспроможність підприємства визначається різними факторами. Проаналізуємо їхній вплив на формування конкурентоспроможності підприємства. Цей аналіз допоможе розробити ефективні методи формування конкурентоспроможності й управління нею.

Фактори, що впливають на підвищення конкурентоспроможності підприємств, можна поділити на дві групи, а саме внутрішні та зовнішні (табл. 1).

Конкурентоспроможність підприємства АПК також залежить від низки таких факторів:

- продукція (рослинницькі культури та тварини, які вирощуються); якщо рівень урожайності певної культури або віддачі від тваринництва не виправдує очікуваних результатів, підприємство за порівняно короткий проміжок часу (один рік, за винятком садівництва) може змінити продукцію, що вирощує;
- погодні умови;
- земельні площі, на яких вирощують сільськогосподарську продукцію, та якість цих площ (наприклад, родючість ґрунтів);
- наявність техніки та використання технологій підвищення урожайності (зокрема, використання добрив);
- фінансові (доступ до фінансових ресурсів та уміння ними управляти);
- правове й економічне середовище, в якому функціонує підприємство;
- здатність керівництва вчасно організувати основні сільськогосподарські роботи та збут урожаю [6, с. 186].

Ринкові зміни аграрного сектору економіки України обумовлюють необхідність формування складної багатогранної господарської системи, здатної адаптуватись під умови, що постійно видозмінюються та ускладнюються як усередині аграрного сектору, так і в інших галузях народного господарства. Тому Україні необхідно ставити й послідовно вирішувати завдання інноваційного розвитку підприємств АПК.

Згідно з Й. Шумпетером, інновація – це зміна з метою впровадження та використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих та транспортних засобів, ринків і форм організації в промисловості [7].

За Р.А. Фатхутдіновим, інновація – це кінцевий результат впровадження нововведення з метою зміни об'єкта управління й отримання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного чи іншого виду ефекту. При цьому під нововведенням розуміється оформлений результат фундаментальних, при-

Фактори підвищення конкурентоспроможності підприємств

Фактори	Короткий опис
Внутрішні	<ul style="list-style-type: none"> – Діяльність керівництва та апарату управління підприємства, організація та виробнича структура, професійний та кваліфікований рівень керуючих кадрів; – оновлення устаткування та технологій; – якість сировини, матеріалів, напівфабрикатів; – система управління; – фінансове забезпечення, можливість додаткових інвестицій та доступ до фінансових ресурсів; – виробничі потужності, виробничий потенціал; – інновації.
Зовнішні	<p>За О.Г. Нефедовою:</p> <ul style="list-style-type: none"> – економічні (податкова політика держави, інфляційні процеси); – соціальні (рівень кваліфікованості робочої сили, її чисельність); – політичні (міжнародні конфлікти); – природні фактори (вичерпність запасів окремих видів ресурсів); – техногенні чинники (глобальне потепління тощо); – зовнішніми чинниками мезорівня є підприємства-конкуренти, підприємства-контрагенти, споживачі та кредитно-фінансові установи. <p>За Н. Грицициним:</p> <ul style="list-style-type: none"> – діяльність державних владних структур, що включає фіскальну та грошово-кредитну політику, законодавчі акти; – господарська кон'юнктура, що об'єднує ринок сировинних та матеріальних ресурсів, ринок трудових ресурсів, ринок засобів виробництва, ринок фінансових ресурсів; – розвиток нових технологій, нових матеріалів та джерел енергії; – параметри попиту, які об'єднують збільшення попиту на товари, які виробляються на підприємстві, дають змогу отримувати високий прибуток, а також зберігати конкурентоспроможність на ринку.

Джерело: складено на основі джерела [6, с. 183–184]

кладних досліджень, розробок або експериментальних робіт в будь-якій сфері діяльності з підвищення її ефективності [8].

Інновація – це такий суспільний техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей та винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій, а якщо інновація орієнтована на економічну вигоду, прибуток, то її поява на ринку може принести додатковий дохід [9].

Інноваційна діяльність як процес виступає обов'язковою умовою процесу задоволення потреб. Результатом інноваційної діяльності є створення інноваційної економіки, побудованої на знаннях та комерціалізації науки [10, с. 114].

Отже, сутність інновацій полягає в проведенні змін, які становлять функціональне наповнення інноваційної діяльності підприємства.

Сутність інноваційного розвитку різних галузей національного господарства не містить принципів розходжень, але саме на підприємствах АПК, на відміну від інших, розвиток інновацій відбувається значно повільніше, тому вимагає особливої уваги.

Інноваційні процеси в сільському господарстві мають певні особливості та пов'язані з його специфікою, зокрема наявністю живих організмів, сезонністю, підвищеними ризиками тощо.

До основних особливостей формування та розвитку інноваційного процесу в сільському господарстві слід зарахувати:

- 1) значні відмінності регіонів за природно-кліматичними умовами та спеціалізацією;
- 2) різноманітність видів сільськогосподарської продукції, що виробляється, а також продуктів її пере-

робки, наявність істотної різниці в технології вирощування продукції, утримуванні та годівлі тварин;

3) різницю в періодах виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції;

4) наявність різноманітних типів виробництва за різними організаційно-правовими формами, формами власності, розмірами та спеціалізацією;

5) залежність технологій виробництва в сільському господарстві від природно-кліматичних умов, віддаленості від постачальників та ринків збуту продукції;

6) відособленість сільськогосподарських товаровиробників, різний соціально-освітній рівень робітників галузі сільського господарства;

7) віддаленість від інформаційно-консультаційних служб та організацій, які виробляють і впроваджують науково-технічну продукцію, а також відсутність чіткого й науково обґрунтованого організаційно-економічного механізму передачі досягнень науки товаровиробникам, як наслідок, суттєве відставання галузі в освоєнні інновацій [11; 12, с. 29–30].

О.І. Янковська виділяє такі особливості інноваційного процесу в сільському господарстві:

- 1) тривалий процес розроблення новацій, залежність від природної зони та клімату;
- 2) як правило, покращуваний характер інновацій;
- 3) спрямованість інновацій на дослідження живих організмів;
- 4) виконання провідної ролі у впровадженні та поширенні інновацій науково-дослідних установ [13, с. 54–58].

За предметом та сферою застосування в сільському господарстві, як правило, виділяють 8 типів інновацій (табл. 2).

Класифікація інновацій за предметом та сферою застосування у сільському господарстві

Ознака класифікації	Вид інновацій
Біологічні	– Нові сорти та гібриди сільськогосподарських рослин; – нові породи, типи тварин і птиці.
Технічні	Використання нових видів техніки та обладнання.
Технологічні	– Нові технології обробки сільськогосподарських культур; – нові технології в тваринництві; – науково обґрунтовані та екологічно обумовлені системи землеробства та тваринництва; – нові ресурсозберігаючі технології виробництва та зберігання сільськогосподарської продукції.
Хімічні	– Нові добрива та їхні системи; – нові засоби захисту рослин.
Економічні	– Нові форми організації підприємства, планування; – нові форми й механізми інноваційного розвитку підприємства.
Соціальні	Забезпечення сприятливих умов для життя, праці та відпочинку сільського населення.
Управлінські	– Нові форми організації та мотивації праці; – нові методи ефективного управління персоналом.
Маркетингові	– Вихід на нові сегменти ринку; – підвищення якості продукції та розширення асортименту; – нові канали розподілу продукції.

Джерело: складено на основі джерела [14, с. 94]

Таким чином, інновації як фактор підвищення конкурентоспроможності – це науково-технічні, технологічні, економічні та організаційні зміни у виробництві, які відмінні від наявної практики та спрямовані на вдосконалення виробничого процесу задля забезпечення конкурентоспроможності. Характеризуючи значення інновацій для досягнення підприємством конкурентних переваг, відзначимо, що інноваційні процеси забезпечують оптимізацію організаційних форм взаємозв'язків, сприяють розвитку інфраструктури та стають підґрунтям формування ефективних мотиваційних механізмів щодо їх подальшого функціонування на ринку [15].

Активізація інноваційних процесів підприємств АПК можлива за рахунок різноманітних факторів. Найважливішим визнаним науковцями фактором є орієнтація підприємств на ринок та їх відношення до інновацій. До важливих факторів належить також ефективна система оцінювання та відбору інноваційних проектів, ефективність управління такими проектами та належний контроль, а також поєднане з цим скорочення ланок управління та термінів освоєння нововведень [16, с. 58].

Як показує світовий досвід, ефект впливу інновацій на підвищення конкурентоспроможності має три складові [17, с. 138]:

- 1) підвищення конкурентоспроможності продукції, що створює конкурентні переваги на найближчу та середньострокову перспективу;
- 2) поява нових споживчих потреб, що створює конкурентні переваги на віддалену перспективу;
- 3) підвищення ефективності виробництва, яка своїм впливом трансформує конкурентоспроможність продукції в конкурентоспроможність підприємства.

Відповідно до цього застосування інновацій у своїй діяльності не лише допоможе вітчизняним підприємствам налагодити внутрішні процеси з виробництва продукції за рахунок прогресивних технологій, але й сприятиме підвищенню рівня конкурентоспроможності та збереженню конкурентних переваг у часі. Підприємство, яке використовує інноваційні процеси у своїй діяльності, володіє конкурентоспроможною перевагою доти, доки зберігається конфіденційність впроваджених на ньому інновацій, адже практично будь-яке досягнення можна повторити.

Висновки. Проблема конкурентоспроможності підприємств має в сучасному світі універсальний характер. Від того, наскільки успішно вона вирішується, залежить рівень економічного та соціального життя в будь-якій країні, зокрема в Україні.

Одним з перспективних напрямів розвитку підприємств АПК України є впровадження інновацій задля здійснення успішної господарської діяльності. Підприємства, які вдало впроваджують інновації у своїй діяльності, володіють конкурентоспроможною перевагою доти, доки вони інноваційно активні. Це аргументується тим, що підприємства, які не приділяють достатньої уваги інноваційному розвитку, морально застарівають та поступово втрачають ринок, споживача та здатність конкурувати з іншими підприємствами.

Успіх інноваційних перетворень забезпечується сприятливим поєднанням певних факторів та умов, розвиток яких є можливим тільки під час проведення цілеспрямованої інноваційної політики.

Отже, активна інноваційна діяльність підприємства, яка супроводжується безперервним впровадженням інновацій, приводить до підвищення його конкурентоспроможності.

Список літератури:

1. Нефедова О.Г. Конкурентоспроможність в умовах зовнішніх змін. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2007. № 5. Т. 2. С. 212–215.
2. Афонін А.С., Білоусова С.В., Мільські К. Конкурентоспроможність суб'єктів господарювання: теоретичні аспекти і висновки для індустрії туризму. Бізнес-навігатор. 2008. № 3 (15). С. 172–183.
3. Адамик В.В., Вербицька Г.А. Оцінка конкурентоспроможності підприємства. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2008. № 1. С. 69–78.
4. Струк Н.С. Оцінка конкурентоспроможності в системі аналізу перспективності ділового партнерства підприємств. Серія економічна. 2008. № 37 (1). С. 89–93.
5. Адлер О.О. Застосування системного підходу під час прийняття управлінських рішень щодо підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства. Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. 2012. № 1 (56). С. 84–88.
6. Кривешко О.В., Сідун П.В. Чинники формування конкурентоспроможності підприємств та кластерів. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/13854/1/28_180-188_Vis_720_Menagement.pdf.
7. Шумпетер Й. Теория экономического развития. 1982. 455 с.
8. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление. 2000. 312 с.
9. Санто Б. Инновация как средство экономического развития. 1990. 295 с.
10. Шпикуляк О.Г., Курило Л.І. Інституціоналізація інноваційної діяльності в аграрній сфері економіки. Облік і фінанси АПК. 2010. № 3. С. 114–117.
11. Оглоблин Е.В. Научно-технический прогресс в сельском хозяйстве. Экономика, управление. 2001. № 2. С. 8–13.
12. Степаненко Д.М. Классификация инноваций и ее стандартизация. Инновации. 2004. № 7. С. 77–79.
13. Янковська О.І. Особливості інновацій в сільському господарстві. Економіка XXI століття: виклики та проблеми. 2010. С. 304–308.
14. Донець О.І. Інновація та її особливості в аграрному секторі економіки України. Економічний аналіз. 2013. № 12 (1). С. 92–97.
15. Березіна Л.М. Інноваційна політика підприємств: тактичні та стратегічні аспекти. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2013. № 4. 132 с.
16. Сітковська А.О. Інноваційна спрямованість підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Інноваційна економіка. 2016. № 3–4 (62). С. 57–60.
17. Колесов С.В. Інноваційні аспекти конкурентоспроможності промислових підприємств України. Київ, 2010. 335 с.

ФАКТОРЫ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ АПК НА ОСНОВЕ ИННОВАЦИОННЫХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ

В статье исследованы факторы повышения конкурентоспособности, инновационного развития и условий инновационной активности предприятий АПК. Особое внимание сконцентрировано на необходимости разработки и реализации инновационной стратегии на предприятиях АПК с целью повышения эффективности их функционирования. Проведен анализ существующих понятий «конкурентоспособность» и «инновация». Приведен ряд факторов повышения конкурентоспособности предприятий АПК, проанализировано их влияние на формирование конкурентоспособности предприятия и активизацию инновационного процесса предприятий АПК. Доказано влияние инноваций на повышение конкурентоспособности предприятий АПК.

Ключевые слова: конкурентоспособность предприятия, конкурентоспособность продукции, инновация, инновационные преобразования, предприятия АПК, факторы.

FACTORS OF INCREASING COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES ON THE BASIS OF INNOVATIVE TRANSFORMATIONS

The article considers factors of competitiveness increase, innovation development and conditions of innovative activity of agricultural enterprises. Particular attention is focused on developing and implementation an innovative strategy in agricultural enterprises in order to increase the efficiency of their work. Analyzed the existing concepts of “competitiveness” and “innovation”. A number of factors are presented for increasing the competitiveness of agricultural enterprises and their influence on the formation of enterprises’ competitiveness and the activation of the innovative process of agricultural enterprises are analyzed. The influence of innovations on increase of competitiveness of agricultural enterprises is proved.

Key words: competitiveness of enterprises, competitiveness of products, innovations, innovation transformations, agricultural enterprises, factors.